

Kunnskapsdepartementet
post@kd.dep.no

Vår dato: 30.06.2020
Deres dato: [Deres dato]
Vår referanse: KG
Deres referanse: [Deres ref]

Høringssvar NOU 2019: 25 Med rett til å mestre

Vi viser til høringsbrev fra Kunnskapsdepartementet av 22. januar 2020. Byggenæringens Landsforening (BNL) svarer med dette på høringen.

I høringssvaret kommenterer vi det som er mest vesentlig sett fra vårt ståsted. Vi har særlig lagt vekt på forhold som gjelder yrkesfag og opplæring i bedrift og trepartssamarbeidet.

Videre har vi kommentert utvalgets overordnede premisser for den fremtidige videregående opplæringen og andre forslag som er spesielt viktige for utdanning til bygge- og anleggsnæringen (heretter byggenæringen). Vi legger spesielt vekt på yrkesfagene fordi det er her utfordringene når det gjelder rekruttering til næringen er størst.

Vi viser også til NHOs høringssvar.

Strukturen i høringssvaret følger innstillingens kapittelinndeling.

1. Om Liedutvalgets hovedforslag

Liedutvalget legger frem tre premisser for den fremtidige videregående opplæringen, som samlet viser retning for videregående opplæring og føringer for resten av utvalgets forslag:

- Utvidelse av retten til videregående opplæring til en rett til å fullføre med studie- eller yrkeskompetanse
- Sluttkompetanse med høy kvalitet
- Opplæring tilpasset faglig ståsted – kvalifisert for neste nivå

BNL mener at styrken ved Liedutvalgets forslag ligger i helheten som de tre premissene utgjør, og BNL slutter seg til premissene. Vi mener at de samlet sett kan bidra til at flere fullfører videregående opplæring, og at videregående opplæring blir bedre tilpasset et arbeidsliv hvor flere vil ta utdanning gjennom hele yrkeskarrieren. Vi støtter utvalgets premiss om at utdanningen må tilpasses den enkeltes ståsted, og mener at det vil føre til bedre progresjon i utdanningen og at flere fullfører med sluttkompetanse. Høy kvalitet på sluttkompetansen er avgjørende for at bedriftene skal få tilført godt kvalifisert arbeidskraft.

2. Bakgrunn om byggenæringen

BNL er en landsforening i NHO-fellesskapet som organiserer 15 selvstendige bransjeforeninger med om lag 4 150 medlemsbedrifter med om lag 75 500 ansatte i 2019. Bransjene omfatter håndverksbedrifter, entreprenørbedrifter, byggevareindustribedrifter, treindustribedrifter, eiendomsbedrifter og bedrifter som leier ut maskiner og utstyr.

Innenfor den utførende delen av byggenæringen (entreprenører, tekniske entreprenører og håndverksfag) var det i 2018 over 58 500 bedrifter og 255 000 ansatte. Av disse er ca. 150 000 arbeidstakere i direkte produksjon på bygge- og anleggsplass. Resten arbeider innenfor administrasjon, planlegging og prosjektering i de utførende bedriftene. Tar vi med eiendomsdrift og utvikling omfatter næringen ca. 300 000 personer.

Bedriftene i byggenæringen omsetter for over 599 milliarder (SSB:2020). Næringen er den største i Norge målt i antall bedrifter, med ca. 55 000 foretak registret i Brønnøysund, og er en stor og viktig distriktsnæring. Bedriftsstrukturen består av alt fra enkeltpersonforetak til store selskaper som omsetter for titalls milliarder kroner, men med en stor overvekt av små bedrifter. Det som knytter bedriftene og bransjene sammen, er at alle bidrar til planlegging og gjennomføring prosjektene. Derfor er det behov for alle fagene i byggeprosessen. Hvert enkelt fag bidrar med en nødvendig fagkompetanse i produksjonen.

Byggenæringen skal løse mange av fremtidens lokale og globale utfordringer. Urbanisering, klimatilpassing og fremtidens transportsystem er bare noen av dem. Mange bransjer jobber sammen for å bygge fremtiden. Mange bedrifter jobber lokalt. Samtidig deltar stadig flere av selskapene i den globale konkurransen, enten fordi de har virksomhet i utlandet, eller fordi globale aktører konkurrerer i Norge.

Kompetansebehov

Fremskrivninger av behovet for ulike typer arbeidskraft og kompetanse i byggenæringen på kort, mellomlang og lang sikt, viser en stor mangel på kvalifisert arbeidskraft. Statistisk sentralbyrå (SSB) anslår en mangel på 90 000 fagarbeidere i 2035 med dagens gjennomføring¹. NHOs Kompetansebarometer fra 2019² viser at håndverksfag og ingeniør- og tekniske fag er mest etterspurt blant NHOs bedrifter. Byggenæringens fremtidsbarometer fra 2020³ viser at bedriftene sliter med å få tak i kvalifiserte arbeidstakere.

Byggenæringen har behov for mellom 7 000 og 10 000 nye medarbeidere hvert år i årene som kommer. Om lag 2/3 av disse er håndverkere og fagarbeidere i alle næringens lærefag. I 2006 var det 5 836 søkere til Vg1 bygg- og anleggsteknikk. I 2020 var søkningen 4 289. Det betyr at næringen over tid får om lag 2/3 av sitt arbeidskraftsbehov dekket innenlands, mens resten i det alt vesentlige dekkes av personell fra land i Øst-Europa.

De organiserte bedriftene på arbeidsgiversiden (BNL og MEF) har over 60 % av løpende lærekontraktene i fag innenfor utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk,

¹ https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/_attachment/367350?ts=166ce6ab680

² <https://www.nho.no/tema/kompetanse-og-utdanning/artikler/nhos-kompetansebarometer-2019/>

³ https://www.bnl.no/siteassets/bilder/bilder-til-spesielle-saker/fremtidsbarometer2020_single.pdf

anleggsgartnerfaget innenfor utdanningsprogrammet naturbruk og kulde- og varmepumpemontørfaget innenfor utdanningsprogrammet elektro.

I 2018-2019 ble det avlagt 5 300 fag-/svenneprøver innenfor utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk, anleggsgartner innenfor utdanningsprogrammet naturbruk og kulde- og varmepumpemontør innenfor utdanningsprogrammet elektro. Omtrent halvparten av alle som tar fag-/svennebrev er voksne, enten voksenlærlinger eller praksiskandidater.

86 prosent av søkerne til bygg- og anleggsteknikk fikk en lærekontrakt i løpet av 2019. I byggenæringen får de fleste som er kvalifisert læreplass. Å være kvalifisert vil etter BNLS oppfatning si at man har bestått i alle fag og ikke har vesentlig fravær.

Byggenæringen trenger flere faglærte og ønsker flere søkere. Mange søkere får likevel ikke plass i det faget de ønsker fordi det ikke finnes tilbud, se kap. 6 nedenfor. Dette er ikke akseptabelt for næringen. BNL forventer at myndighetene gjennom endringene som vil bli gjort i videregående opplæring sørger for en struktur og organisering som gir nasjonale tilbud i alle næringens lærefag.

Tilgang til kvalifisert arbeidskraft er avgjørende for bedriftenes utviklingsmuligheter. Kravene til bedriftene i næringen øker, både når det gjelder kvalitet på utført arbeid, krav til digital planlegging og bygging og til effektiv drift. Skal byggenæringen levere etter disse kravene trenger næringen en fagutdanning som gir fagarbeidere en teoretisk og yrkesfaglig kompetanse på høyt nivå.

3. Kap. 3 Sluttkompetanse, om å være kvalifisert og drøfting av endringer i tilbud og regelverk

Utvidelse av retten til videregående opplæring

I dag har alle rett til tre års videregående opplæring. Utvalget foreslår å utvide retten til videregående opplæring fra en rett til tre års heltids opplæring til en rett til å fullføre med studie- og yrkeskompetanse, ikke begrenset i tid. Den enkelte skal ha rett til å ta et fagbrev nummer to. Flere skal få den kompetansen som etterspørres i samfunnet og i arbeidslivet. Forslaget tar hensyn til at elever/lærlinger har ulike forutsetninger og trenger ulik tid. Utformingen av tilbudet må være tilpasset dette.

BNL støtter utvalgets forslag til endringer i retten til videregående opplæring.

BNL mener at retten til videregående opplæring må være utformet slik at den legger til rette for livslang læring. Byggenæringen rekrutterer unge, men også mange voksne. Relevant utdanning må være tilgjengelig i alle aldre, som omvalg, ny utdanning og karriere samt etter- og videreutdanning.

Retten til å få innvilget ett av tre førstevalg må knyttes til arbeidslivets behov og etterspørsel etter kvalifisert arbeidskraft.

Sluttkompetanse

Utvalget foreslår at strukturen med to hovedløp og sluttkompetanser (yrkeskompetanse og studiekompetanse) beholdes, men at hovedformålet med sluttkompetansene blir tydeligere. Hovedformålet med yrkesfag er å utdanne fagarbeidere, mens hovedformålet med studieforberedende er å forberede for studier. Utvalget vil styrke kvaliteten ved i større grad å rendyrke de to utdanningsløpene.

BNL slutter seg til at sluttkompetansen i videregående opplæring må ha et høyt nivå, som møter forventningene til bedrifter og utdanningsinstitusjoner. Skal det være mulig å nå utvalgets forslag om høy kvalitet på sluttkompetansen, må den enda tydeligere være innrettet mot fagenes og arbeidslivets behov.

BNL er enig i at videregående opplæring skal munne ut i to tydelige sluttkompetanser og at utdanningsløpene i større grad rendyrkes. Vi ønsker en yrkesfagutdanning med høy faglig kompetanse som bygger på arbeidslivets behov.

BNL har i lang tid argumentert for at studieforberedende og yrkesfagutdanning er to forskjellige løp. Studieforberedende er treårig opplæring som forbereder for utdanning. Yrkesfagutdanning er en avsluttende fagutdanning, en profesjonsutdanning, som normalt tar fire år. BNLs primære syn er at yrkesfagutdanning skulle vært definert som *utdanning* i loven, mens studieforberedende er *opplæring* i ordets rette forstand fordi det er en forberedelse for utdanning. Studieføreberedende rekrutterer i hovedsak unge, mens fagutdanning til byggenæringen rekrutterer omtrent like mange voksne som unge. Yrkesfagene er utviklet og står i en annen sammenheng og tradisjon enn allmennfagene ved at man lærer systematisk gjennom arbeid.

Ut fra dette mener BNL at videregående skole må inneholde to retninger; en studieforberedende opplæring og en avsluttende fagutdanning. BNL mener at de to retningene kan rendyrkes mer enn det utvalget foreslår, slik at de munnar ut i to enda tydeligere sluttkompetanser. Vi mener at dette vil tjene begge retninger godt.

BNL støtter utvalgets forslag om at videregående opplæring skal være et eget, selvstendig opplæringsnivå, som bygger på, men ikke er en forlengelse av grunnskolen. Vi støtter at det begrepsmessig skilles tydelig mellom grunnskolen og videregående skole og at begrepet grunnopplæring utgår.

Om å være kvalifisert

Utvalget foreslår at videregående opplæring gjennomgående skal være basert på kvalifikasjoner, ved at den enkelte skal få et tilbud som vedkommende er kvalifisert for. For at flere skal oppleve mestring, må opplæringen i større grad være tilpasset den enkeltes faglige ståsted. Utvalget foreslår at alle må ha bestått de fagene som kvalifiserer for neste nivå i opplæringen, og at det stilles krav til bestått i alle fag ved inntak til videregående skole. Utvalget foreslår flere tiltak for å hjelpe elevene til å mestere opplæringen og bli kvalifisert til neste nivå, blant annet at det tilbys obligatoriske innføringsfag i norsk, engelsk og matematikk og obligatorisk språkopplæring for de som har behov.

BNL støtter utvalgets forslag. BNL mener at det bør stilles krav til bestått i alle fag ved opptak til videregående skole. Vi er også enige i at den enkelte må være kvalifisert for neste nivå i opplæringen, og at det må stilles krav om dette. Det vil styrke læringsmiljøet, bedre læringsutbyttet for den enkelte og som resultat gi bedriftene større tilgang på kvalifisert arbeidskraft med enda bedre fagkompetanse.

BNL mener at man ikke skal kunne fremstille seg til fag-/svennebrev før man er kvalifisert i alle fag, fellesfag og programfag. I dag kan lærlinger gå opp til fag-/svenneprøven med stryk i inntil to fellesfag (ref. forskrift til opplæringslovens § 3-44a). Det betyr at fylkeskommunen må sørge for at lærlinger kan gjennomføre ny eksamen i det/de fellesfagene som de har strøket i. Det betyr også at bedriftene må legge til rette for at lærlinger med stryk kan ta opp igjen fag i løpet av læretiden.

Byggenæringen trenger en fagutdanning som gir fagarbeidere en yrkesteoretisk og faglig kompetanse på høyt nivå, samt fellesfag tilpasset lærefaget på samme høye nivå.

En stor utfordring for rekrutteringen til bygg- og anleggsteknikk er at det i dag er mange som starter med dårlig karaktergrunnlag. De har rett til videregående opplæring, men er ikke kvalifisert for studieforbereidende og kommer inn på yrkesfag, gjerne på bygg- og anleggsteknikk. Mange veiledes dit med begrunnelse om at det er en enklere utdanning fordi det er et «praktisk» fag, og at det ikke stilles krav til bestått.

Vi mener at utvalgets forslag vil bidra til at fagkompetansen styrkes.

BNL støtter utvalgets forslag om at språkopplæring i norsk skal være obligatorisk for de som trenger det.

4. Kap. 4 Fagene og organiseringen av opplæringen

Utvalget foreslår at fellesfagene gjennomgås med tanke på enda sterkere relevans for sluttkompetansen i de to løpene. Utvalget foreslår at det må foretas en vurdering av hvilke fag som skal være felles, og at man må ta hensyn til at utdanningsprogram og lærefag kan ha behov for forskjellige fellesfag.

BNL støtter dette. BNL mener at fellesfagene i yrkesfagene må støtte opp under yrkesfagene. Vi er enig med utvalget i at omfanget av fellesfag ikke skal reduseres.

Fellesfagene bør fullt ut integreres (programrettes) i yrkesfagene. Dette vil gjøre fellesfagene mer relevante for elevene og bidra til bedre læring og økt nivå. Mange opplever fellesfagene som vanskelige fordi de er løsrevet fra lærefagene og oppleves abstrakt.

I Kunnskapsløftet ble fellesfagene i yrkesfag samordnet med studieforbereidende fordi det skulle være enkelt for den enkelte å gå over fra yrkesfag til studieforbereidende. Utvalgets forslag om to tydelige utdanningsløp innebærer etter BNLS mening at programfag og fellesfag kan samordnes på en bedre måte enn i dag. Det vil ikke lenger være behov for at fellesfagene i yrkesfag Vg1 og Vg2 følger fellesfagene i Vg1 studieforbereidende slik det er innrettet i dag. Det vil øke læringsutbyttet og den enkeltes sluttkompetanse.

BNL støtter at man gjennomgår fellesfagene med hensyn til plassering og omfang i det enkelte utdanningsprogram. Vi er enig i at behovet for innhold i fellesfag kan variere mellom utdanningsprogrammene. Dette gjelder særlig Vg2. Vi ser for eksempel at fysikk er et svært viktig fag for mange av lærefagene innenfor bygg- og anleggsteknikk.

Mange elever kommer inn på videregående skole med svake norsk- og matematikkunnskaper. BNL mener derfor at både norsk, matematikk og engelsk må være gjennomgående fag fra første dag i yrkesfagutdanningen.

I fagfornyelsen er det lagt opp til at elevene starter med engelsk i Vg1 og norsk i Vg2. BNL mener det er svært uheldig at ikke alle starter med norsk, engelsk og matematikk fra første dag i Vg1.

Norsk språk er nøkkelen til å få jobb. BNLs bransjer melder om at manglende norskkunnskaper er et stort hinder for bedrifter til å tegne lærekontrakt.

I tillegg til norsk, engelsk og matematikk er digital kompetanse en forutsetning for å få arbeid i fremtiden.

5. Kap. 5 Det studieforberedende utdanningsløpet

Utvalget foreslår at ordningen med generell studiekompetanse består. Utvalget mener det er behov for endringer i de studieforberedende utdanningsprogrammene, og at det bør foretas en grundig gjennomgang av dem. Utvalget foreslår at utdanningsprogrammet studiespesialisering utgår og erstattes av et eller flere utdanningsprogram som i større grad viser retning mot studietilbudene i høyere utdanning. Elevene skal kunne fordype seg mer i programfagene.

BNL støtter at de studieforberedende utdanningsprogrammene gjennomgås og at tilbudsstrukturen vurderes. Det er viktig at studieforberedende opplæring gir retning fremover mot studier for elevene og at innholdet oppleves som relevant og motiverende.

BNL har merket seg at utvalget foreslår at ordningen med generell studiekompetanse består. I delinnstillingen pekte utvalget på at det er blitt stadig mer vanlig å studere videre i høyere utdanning og at det etter hvert stilles spesielle krav ved flere og flere studier i tillegg til generell studiekompetanse. Utvalget mente det var grunn til å vurdere selve begrepet og kravene til generell studiekompetanse på nytt.

BNL støtter at kravene til sluttkompetanse må styrkes og at opplæringen må forberede elevene bedre for studier enn den gjør i dag. Vi mener imidlertid at ordningen med generell studiekompetanse har utspilt sin rolle, og at det er sannsynlig at utviklingen mot at det stilles egne krav til opptak ved ulike studier vil fortsette. BNL mener derfor at det er den fagkretsen man har og de karakterene man oppnår som bør bestemmes om man er forberedt til det enkelte studium. Man bør ha rett til å fylle på med de fagene den enkelte trenger, som påbygg. Vi oppfatter at dette vil være i tråd med utvalgets forslag om å kunne kvalifisere seg til ny sluttkompetanse. Dette må gjelde enten man går fra yrkesfag til akademiske studier eller fra studieforberedende til yrkesfaglige studier, og vil dermed gi likeverdige muligheter for videre utdanning.

6. Kap. 6 De yrkesfaglige utdanningsløpene

Opplæringsmodeller for yrkesfag

Utvalget mener det er rom for større grad av variasjon mellom fagene når det gjelder opplæringsmodeller i yrkesfag, og at det er sluttkompetanse i hvert fag som må være utgangspunktet. Utvalget foreslår at opplæringsmodell for det enkelte lærefag fastsettes nasjonalt med utgangspunkt i behovet i bransjen, men at det kan etableres modeller regionalt i samarbeid med partene i arbeidslivet i henhold til en nasjonal standard. Det vil for eksempel si at en skole kan tilby vekslingsløp uten å måtte tilby ordinært løp parallelt. Utvalget foreslår også at det vurderes om programfagene bør modulariseres.

For byggenæringen er det viktig at det tilbys utdanning over hele landet etter en nasjonal standard, slik Liedutvalget beskriver det. En slik nasjonal standard må også legge til rette for fleksibel gjennomføring av utdanningen. Videre er det viktig at det i tillegg til Vg1 utdanningsprogrammer tilbys alle Vg2 programområder innenfor bygg- og anleggsteknikk og kulde- og varmepumpeteknikk innenfor elektro. Det gjelder både programområder som har mange søkere og programområder som har få søkere.

BNL støtter utvalgets vurdering av vekslings og fleksible gjennomføringsmodeller, for eksempel vekslings og 1+3. Vi er oppmerksomme på at dersom mange velger 1+3 løp vil det kunne bli opprettet færre Vg2 programområder. BNL har forslag til løsning på dette, se s. 9 "Tilbud om utdanning i fag med få elever - Nasjonale/regionale kompetansesentre".

BNL har, blant annet i forbindelse med høringen om ny tilbudsstruktur, ment at fagutdanningen for byggenæringen bør foregå i en systematisk vekslings mellom de to læringsarenaene skole og bedrift for de fagene hvor fageierne ønsker det.

Vekslings kan skje på flere måter. I Vg1 og Vg2 kan vekslings foregå både som elev i skole og som lærling i bedrift. Som elev i Vg1 og Vg2 vil vekslings foregå i samarbeid mellom skole og bedrift, med hovedbase i skole. Vekslings for lærling vil være et samarbeid mellom bedrift og skole med hovedbase i bedrift. Vekslings må skje i henhold til kompetansemål i læreplanene. I mange tilfeller vil opplæringskontor kunne være bedriftens og skolens medhjelper i gjennomføring av vekslings.

For vekslingsmodeller mangler det imidlertid et system for informasjonsutveksling mellom skole og bedrift i yrkesfaglig fordypning og ved forskjellige former for vekslings hvor elev/lærling har undervisning på skole og samtidig er i bedrift som lærling.

BNL er positiv til en større grad av modularisering. Det vises til at Faglig råd for bygg- og anleggsteknikk er med på modulforsøket for voksne. Modulstrukturert læreplan vil også gjøre det enklere for utenlandsk arbeidskraft å ta et norsk fag-/svennebrev, ref. punkt om voksne i videregående opplærings nedenfor.

Behovet for forsterket støtte i opplæringsløpet og tiltak for å skaffe flere læreplasser

Utvalget foreslår at fylkeskommunene får et større opplæringsansvar for lærlinger.

BNL støtter dette. Der lærlingen er knyttet til et opplæringskontor, kan fylkeskommunen bruke opplæringskontoret i oppfølgingen av lærlingene. Fylkeskommunen har uansett tilsynsansvar overfor både lærebedrift og opplæringskontor. Vi viser her til BNLs hørings svar om NOU 2019: 23 Ny opplæringslov.

Vg3 i skole

BNL mener at dagens ordning med Vg3 i skole for yrkesfag er en dårlig løsning. Vi ser ikke at det er mulig å oppnå en fullgod yrkesfaglig sluttkompetanse etter tre år og Vg3 i skole. Læretiden i bedrift tar normalt to år, og den systematiske læringen gjennom arbeid i bedrift kan ikke komprimeres til ett år i skole.

Vi viser til at det i Fellesoverenskomsten for byggfag⁴ § 3-2 er en bestemmelse om at "skolefagbrev" (bestått fag-/svenneprøve etter Vg3 i skole) kun betales med 80 prosent fagarbeiderlønn det første året, nettopp fordi partene ikke anser en som har bestått fag-/svenneprøver etter Vg3 i skole som fullt utlært fagarbeider.

Utvalget foreslår at alternativer for elever som mangler lære plass, må forbedres gjennom nasjonalt fastsatte modeller som sikrer lengre opplæringstid og mer praksisnære tilbud.

BNL mener dette kun må skje i særlige tilfeller og som en siste løsning. Dersom dette likevel blir valgt, mener vi at dagens Vg3 i skole ikke skal kvalifisere til å kunne gå opp til fag-/svennebrev.

Vi mener man må se på andre løsninger:

- Et alternativ er at man etter ett år med Vg3 i skole i det lærefaget man har valgt ikke oppnår fag-/svennebrev, men at man kvalifiserer til en verdiskapingsperiode i bedrift og beholder retten til videregående opplæring. Etter en verdiskapingsperiode som må dokumenteres, kan fag-/svenneprøve utstedes.
- Et annet alternativ er at det opprettes et forpliktende samarbeid med lokalt arbeidsliv og at undervisningen gjennomføres i en vekslingsmodell over to år, slik det ble foreslått av Karlsen-utvalget⁵. Da vil man være fullt utlært fagarbeider etter Vg3.

Kvalifiseringstiltak for elever som ikke finner lære plass

Utvalget forslår at fylkeskommunen må tilby kvalifiseringstiltak til elever som ikke finner lære plass. Utvalget mener at slike tiltak må defineres nasjonalt og bli obligatorisk for fylkeskommunen å tilby.

BNL oppfatter at dette gjelder andre tiltak enn Vg3 i skole, men vi synes det er likevel uklart hva utvalget mener. Dette bør utredes nærmere og må uansett gjennomføres i samarbeid med partene i arbeidslivet.

⁴ Fellesoverenskomsten for <https://www.bnl.no/siteassets/dokumenter/tariffavtaler/byggfag-overenskomst-2018-nett.pdf>

⁵ NOU 2008: 18 *Fagopplæring for framtida*

<https://www.regjeringen.no/contentassets/47b71c71f6b244ac90cf2298cad23845/no/pdfs/nou20082008018000dddpdfs.pdf>

Tilbud om utdanning i fag med få elever - Nasjonale/regionale kompetansesentre

Utvalget peker på utfordringer med å tilby alle fag over hele landet, og at en løsning kan være at elever fra hele landet kan søke seg til færre og sterkere fagmiljøer. Utvalget mener at det kan være behov for å definere regionale kompetansesentre som har et særlig ansvar for opplæring i små fag og utstyrstunge fag. Sentrene bør også få ansvar for kompetansehevingstiltak for lærere. Utvalget foreslår at det settes ned et forprosjekt som kartlegger det faktiske behov for etablering av kompetansesentre.

BNL har i mange år pekt på utfordringene med at mange fylker ikke oppretter Vg2 programområder. I praksis er det kun de tre-fire største programfagene (lærefag) som får tilbud i Vg2 i tillegg til anleggsgagnene. Dette skader rekrutteringen til resten av lærefagene innenfor bygg- og anleggsteknikk og kulde- og varmepumpeteknikk i elektro. Dette viste vi også til i høringen til ny tilbudsstruktur i 2017 og i innspill til Liedutvalgets arbeid i 2019.

Vi mener at det haster med å etablere kompetansesentre som kan gi tilbud til fag som har få søkere. Vi kan ikke se at det er nødvendig med ytterligere utredning av behovet. Partene i arbeidslivet har god oversikt over hvilke Vg2 tilbud som finnes, og hvilke Vg2 tilbud det er behov for.

Det som haster, er å finne gode og levedyktige løsninger for de ulike fagene. Det må skje i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Byggenæringen trenger fagkompetanse i mange fag

Det er et stort problem for byggenæringen at flere av lærefagene innenfor utdanningsprogrammet bygg- og anleggsteknikk ikke får tilbud i Vg2. Næringen har behov for kompetanse i alle lærefag over hele landet og er derfor avhengig av at det opprettes tilbud også i fag som har få søkere. Det gjelder særlig lærefagene; murer, industrimaler og maler, limtreproduksjon, trelast, trevare- og bygginnrøding, isolatør, taktekker og ventilasjon, anleggsgartner og for kulde- og varmepumpeteknikkfaget i utdanningsprogrammet elektro, som også hører under medlemmer i BNL.

Disse fagene representerer avgjørende kompetanse for byggenæringen. Det er et like stort behov for alle fagene i byggeprosessene, både de som har få søkere og de som har mange. Hvert enkelt fag bidrar med en nødvendig fagkompetanse i produksjonen. Derfor rammer det næringen hvis det ikke finnes tilbud.

Byggenæringen er en stor og viktig distriktsnæring. Mangel på fagkompetanse rammer også regionale arbeidsmarkeder. Kompetansebehovsutvalget⁶ viser til at yrkesfagelevne i stor grad blir boende i regionen der de har tatt sin utdanning. Fylkeskommunen har ansvar for å dimensjonere videregående opplæring, og gjennom regionreformen har de fått et større strategisk ansvar for den regionale kompetansopolitikken og kan se denne i sammenheng med næringspolitikken. Derfor mener BNL at y-nemndenes rolle i dimensjoneringen blir enda

6

<https://www.regjeringen.no/contentassets/053481d65fb845bega2b1674c35d6d14/no/pdfs/nou20202020002000dddpdfs.pdf>

viktigere fremover. Større fylkeskommuner gir også en bredere næringsstruktur, større nedslagsfelt og større fagmiljøer. Kompetansesentre med fagkompetanse og faglige ressurser bør kunne være en del av dette.

Det må finnes tilbud nasjonalt i alle fag

I den nye tilbudsstrukturen vil tømrerfaget, rørleggerfaget og anleggsgartnerfaget få énfaglige Vg2. Dette har direkte konsekvenser for tilbudet i andre lærefag. Dette har BNL vært klar over hele tiden, og vi foreslo derfor en løsning med nasjonale/regionale kompetansesentre for de lærefagene som har få søkere, for å sørge for at også de fikk Vg2 tilbud.

For BNL-fellesskapet gjelder dette følgende Vg2 tilbud:

- Vg2 betong og mur
- Vg2 overflateteknikk
- Vg2 treteknikk
- Vg2 ventilasjon, membran og takteking (arbeidstittel)
- Vg2 anleggsgartner
- Vg2 byggmontasje og stillas (innføres 2021)

For å løse problemet mener BNL at det bør opprettes nasjonale/regionale kompetansesentre som gir tilbud til fagene som har få søkere i Vg2.

Vi vil understreke at et kompetansesenter ikke nødvendigvis må være en fysisk bygning. Vi ser for oss en struktur som kan kombinere fysiske og digitale tilbud og som har nettverk av lærere knyttet til seg. Et kompetansesenter vil være en form for organisering, og denne trenger ikke å være den samme over hele landet. Det viktigste for BNL er at fagene får tilbud, og det må derfor være en plikt å legge til rette for at det er tilbud å søke på.

I noen tilfeller vil et senter kunne være en skole som har ansvar for ett eller flere Vg2 programområder som normalt ikke blir opprettet på grunn av for få søkere. Dette vil kunne gjelde både regionalt og nasjonalt. Flere fag kan samles om fellesfag og verkstedsundervisning, og utplassering i sitt lærefag. Undervisningen kan være samlingsbasert/nettbasert, slik at færrest mulig elever må flytte hjemmefra. Det bør legges til rette for fleksible løsninger i samarbeid mellom skole og arbeidsliv. Digitalisering gir store muligheter, og det er viktig at det settes av midler til å utvikle løsninger og læringsressurser.

BNL mener at dette kan ses i sammenheng med utvalgets forslag om en nærmere utredning av en nasjonal eller regional organisering av nettbasert opplæring.

Ansvar og finansiering av kompetansesentre

Det er ikke viktig for BNL hvem som organiserer sentrene, men vi ser fylkeskommunen som den mest naturlige. Utvalgte skoler kan få et regionalt eller nasjonalt ansvar for ett eller flere fag. Et senter som har virkeområde på tvers av fylkeskommuner, bør drives av den fylkeskommunen hvor sentret/skolen ligger, men trenger klare rammer fra staten og avtaler for ansvar og finansiering.

Det må etableres finansieringssystemer for sentrene slik at fylkeskommunen kan påta seg rollen som eier av slike sentre. De fylkeskommunene som forvalter et eller flere sentre, må få en tilleggsfinansiering, ut over finansieringen av normale Vg2-tilbud. Et annet alternativ er statlige landslinjer, men det tror vi ikke er ønsket fra hverken Stortinget eller regjeringen.

Partene (Faglig råd) og myndighetene må samarbeide om å definere hvilke fag som har behov for spesielle tiltak, og i hvilke områder.

Lærerkompetanse

Utvalgets mandat har ikke omfattet lærernes rolle, men utvalget understreker at lærernes kompetanse er en forutsetning for en god struktur i videregående opplæring.

BNL vil fremheve at lærerkompetansen er avgjørende for å opprettholde tilbud i fagene. Hvis det ikke finnes tilbud i faget, forsvinner faglærerne og det blir umulig å rekruttere nye. Med dem forvitrer fagkompetansen i skolene. Når skolen mangler fagkompetanse i fagene, blir ikke opplæringstilbudet reelt.

BNL mener at det i Vg2 må være et krav om lærerkompetanse i det som er lærefag i Vg3. Kompetansesentre kan fungere som en ressurs med faglige og pedagogisk nettverk for lærere og for personer fra arbeidslivet som knyttes til sentre gjennom lektor-II ordningen. Sentrene vil på denne måten fungere som en ressurs for tilbudene i de aktuelle fagene, enten det er for lokale tilbud (hjemskolen) eller for tilbud på de nasjonale/regionale sentrene.

Når det gjelder Vg1 bør kompetanse i lærefaget kunne sikres ved å bruke lektor II ordningen med bedriftsrepresentanter som kan bistå. Det forutsettes at det brukes kvalifiserte lærere i verksted innen det enkelte "lærefag" i Vg1. Fylkeskommunen må ha anledning til å bruke kvalifiserte medarbeidere fra bedrifter gjennom lektor II ordningen, under ledelse av pedagog.

Dette må inngå i finansieringssystem for kompetansesentre.

7. Kap. 7 Omvalg og muligheter for videre utdanning

Omvalg

Utvalget foreslår at retten til påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2 fjernet, mens retten til påbygg etter Vg3 forslås opprettholdt.

BNL støtter dette. Vi mener at man gjennom dagens ordning med rett til påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2 systematisk mister potensielt gode fagarbeidere. Slik vi ser det bør ressursene først og fremst rettes inn mot at man fullfører yrkesfagutdanningen.

Utvalget foreslår at det skal være en rett til omvalg. Det skal fortsatt være mulig å ta påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2, men det skal ikke være et standardisert løp. Det skal stilles nye krav til påbygging og elevene skal få bedre tid. Utvalget definerer denne muligheten som omvalg.

BNL mener det er positivt at det er mulig å gjøre omvalg i den videregående opplæringen. Samtidig må det ikke gå ut over læringsutbyttet.

BNL støtter at det skal være mulig å kvalifisere seg til studiekompetanse, men erfaringen er at ordningen med påbygging til generell studiekompetanse etter Vg2 tapper yrkesfagene. BNL foreslår i stedet at det legges til rette for studieforberevende undervisning som del av yrkesfagutdanningen, som et tilvalg. På den måten kan de som ønsker det kvalifisere seg i flere fag enn det som yrkesfaget omfatter. Påbygging vil da være en rett til å ta de fag man mangler dersom man ønsker en videre utdanning i andre retninger enn den man så langt har valgt. Vi vil presisere at tilvalgsfag ikke må kunne byttes ut med timer i yrkesfaglig fordypning.

Utvalget foreslår at man går bort fra dagens ordning med kryssløp fra Vg1 studiespesialiserende til Vg2 yrkesfag. Utvalget mener at ordningen med kryssløp generelt gir nødvendig fleksibilitet i tilbudsstrukturen, men at den må justeres slik at den ikke er til hinder for en god sluttkompetanse. Elever som velger å gå fra ett studieprogram til et annet, må bruke nok tid for å oppnå tilstrekkelig god sluttkompetanse.

BNL mener prinsipielt at elever på både studieforberevende og yrkesfaglige utdanningsprogram må kunne gjøre omvalg. Det er avgjørende at kravet til sluttkompetansen er styrende.

Vi ser at forslaget om å fjerne kryssløp og retten til Vg3 påbygging henger sammen med grunnstrukturen til Liedutvalget, og at forslagene ikke kan ses isolert fra resten av utvalgets "pakke" av forslag. BNL er kjent med at Kunnskapsdepartementet sammen med partene i de faglige rådene, skal gjennomgå behov for kryssløp i tilbudsstrukturen. Vi mener det er behov for en nærmere gjennomgang, og Liedutvalgets forslag bør tas inn i gjennomgangen.

Utvalget foreslår at det innføres mulighet for yrkesfaglig påbygging for elever som har fullført et studieforberevende utdanningsprogram. Utvalget beskriver ikke dette nærmere.

BNL støtter at man skal ha rett til en ny sluttkompetanse. Vi stiller imidlertid spørsmålstegn ved om det er behov for en ny ordning for yrkesfaglig påbygging eller om ordningen for voksenlærling og praksiskandidat bør være tilstrekkelig. Vi mener dette bør vurderes.

Vi vil understreke viktigheten av god karriereveiledning slik at elever fra ungdomsskolen, elever som ønsker å skifte retning i løpet av videregående og voksne får anledning til å ta gode og riktige valg for seg selv.

Muligheter for videre utdanning

Utvalget understreker at det må finnes muligheter for videre utdanning for elever som velger yrkesfag, og at det i større grad må finnes høyere yrkesfaglig utdanning.

BNL vil understreke viktigheten av at de som tar et fag-/svennebrev har gode muligheter til å spesialisere seg og ta etter- og videreutdanning innenfor sitt lærefag. Det vil bidra til at den enkelte kan få en lengre karriere i sitt fag og tilføre bedriftene viktig kompetanse.

BNL mener det er svært viktig at fagskolen som høyere yrkesfaglig utdanning bygges ut etter de intensjonene som Stortinget har vedtatt. Unge som skal ta et yrkesvalg må se at det finnes

utviklingsmuligheter og tilbud om videreutdanning. Det samme gjelder for voksne som ønsker andre utfordringer innenfor byggenæringen.

8. Kap. 8 Voksne i videregående opplæring

Utvalget foreslår å styrke voksnes rett til videregående opplæring og at flere voksne får tilgodesett sin realkompetanse slik at opplæringen treffer best mulig. Utvalget viser til at utviklingstrekk i arbeidslivet, økt utdanningsnivå i befolkningen og økt innvandring gjør at det er behov for andre ordninger for å møte voksnes kompetansebehov i dag enn det som ble etablert med Reform 94. Utviklingen tilsier et økt behov for kompetanse på videregående nivå.

BNL støtter dette. Vi mener det er nødvendig at tilbud og ordninger tilpasses voksne i langt større grad enn i dag. Med raske endringer i arbeidslivet er det avgjørende at utdanningssystemet er utformet slik at den enkelte har tilgang til relevant utdanning i ulike aldre, enten det gjelder omvalg, ny utdanning eller etter- og videreutdanning.

For byggenæringen er voksne en stor arbeidskraftressurs. Omtrent halvparten av alle som tar fag-/svennebrev er voksne, enten voksenalørlinger eller praksiskandidater. Andre kommer inn i byggenæringen etter å ha arbeidet i andre bransjer og ønsker å ta nytt fagbrev. Byggenæringen har stort behov for kvalifisert arbeidskraft fremover. Det er en næring der mange kan inkluderes, enten de vil ta en første utdanning, et nytt fagbrev eller vil formalisere kompetanse fra lang erfaring. Fagutdanning til byggenæringen er allerede en bred utdanning og ikke "kun" en ungdomsutdanning, og det er behov for flere.

BNL støtter utvalgets forslag om å utvide retten til videregående opplæring for voksne. Vi er enig i at dagens system bidrar til å hindre deltakelse. BNL er skeptiske til utvalgets forslag om å gi voksne rett til inntak på 1 av 3 søkte utdanningsprogrammer, slik som for unge. Vi mener voksnes erfaring og livssituasjon taler for at deres rett til inntak på ønsket utdanningsprogram bør beholdes som i dag. Vi ser likevel at det er viktig at voksne søkere ikke fortrenger unge. Det må derfor være en tilbudsstruktur og en dimensjonering av skoleplasser som kan møte søking både fra unge og voksne.

BNL støtter forslaget om at voksne har rett til én ny yrkeskompetanse. BNL mener det ikke bør være noen begrensning i hvor mange fagutdanninger det er mulig å ta. I dag kan man få studiestøtte til å ta mer enn én mastergrad, og vi mener det samme må gjelde for fag- eller svennebrev. Utvalget foreslår at det bør vurderes om lærlingtilskuddet skal reduseres ved annen gangs utdanning. Det er uklart hva som ligger i annen gangs utdanning. For personer som tidligere har et fagbrev, men som ønsker flere fagbrev, så utløses basistilskudd II. For personer som har en sluttkompetanse, som søker annen gangs utdanning, men et fagbrev for første gang, utløses basistilskudd I. For de fleste som vil ta ytterligere fagbrev, vil dette som oftest være grunnet et ønske eller behov i bedriften og da i samarbeid med bedriften. Videre vil dette som oftest være tilgrensende fagbrev, slik at perioden for opplæring i bedriften vil være redusert sammenlignet med opplæring til de som tar fagbrev for første gang.

For personer som tidligere ikke har fagbrev, vil ønsket trolig heller komme fra den enkelte. Vi mener det ikke må finnes økonomiske hindre for at disse kan ta et fagbrev hvis ønskelig. Så lenge bedriften påtar seg et opplæringsansvar, må også bedriften få lærlingtilskudd som en kompensasjon for opplæringen. Vi vil samtidig påpeke at NHOs kompetansebarometer for 2019 viser at 6 av 10 bedrifter har et udekket kompetansebehov. Ungdomskullene blir mindre, og samfunnet endrer seg stadig. Koronasituasjonen har vist at mange voksne vil måtte omstille seg og ta en annen utdanning som bedre møter arbeidslivets behov for kompetanse. Dette betyr at i poolen som bedrifter har å rekruttere fra, vil voksne fremover utgjøre en stor og viktig andel. Det må ikke finnes økonomiske hindringer som stopper bedriftene i å kunne få den kompetansen de trenger.

Det er videre viktig at voksne med annen fullført utdanning (fagskole-, bachelor- og/eller masterutdanning) får mulighet til å kunne velge en ny karriere i byggenæringen.

BNL mener det må finnes gode ordninger for voksne for å komplettere sin kompetanse ved å ta deler av et fag som moduler. Dette vil blant annet være verdifullt for arbeidsinnvandrere til Norge som har fått godkjent sin utdanning som sidestilt til norsk fag-/svennebrev, men som mangler deler av utdanningen for å kunne ta norsk fag-/svennebrev. Fire fag innenfor bygg- og anleggsteknikk deltar nå i det utvidete modulforsøket for voksne (maler, betong, trevaresnekker og rørlegger). Modulforsøket har som formål å utvikle en fleksibel vei frem til fag-/svennebrev for voksne og å bedre integreringen. I modulforsøket for byggenæringens fag skal det også ses på hvordan en modulbasert læreplan kan brukes for å gi tilbud om norsk fag-/svennebrev til personer fra utlandet (EØS-området).

BNL mener at ordningen med Fagbrev på jobb bør tilbys i alle fylker så lenge ordningen står i Opplæringsloven § 4-1. Fagbrev på jobb er en god ordning, men det er uheldig at det er opp til hver enkelt fylkeskommune om de vil tilby den. BNL mener at fylkeskommunen ikke bør kunne unnlate å gi tilbud i ordninger som finnes i loven.

For byggenæringen er det viktig at voksne har mulighet til å formalisere sin kompetanse med fag-/svennebrev. BNL mener at systemet for praksiskandidater må videreutvikles slik at flere velger å formalisere sin uformelle kompetanse. Systemet med praksiskandidateksamen må videreutvikles og sentralgitt eksamen bør kunne holdes flere ganger i året, ikke kun to ganger, som i dag. Det bør også etableres et nasjonalt system for yrkesteoriundervisning. Det er viktig at systemet for praksiskandidater er forutsigbart, oversiktlig og effektivt for den enkelte og bedrifter i hele landet.

BNL støtter forslaget om at retten for den enkelte til å få vurdert sin realkompetanse må følges av en plikt for fylkeskommunen og at realkompetansevurdering må være en obligatorisk del av fylkeskommunens søknadsbehandling. Vi mener det er viktig at det fra statens side utarbeides en standardisering for hvordan realkompetansevurderingen skal foregå. Det er avgjørende at selve systemet er nasjonalt for å sikre mer lik praksis, høy kvalitet, forutsigbarhet for den enkelte og bedrifter, samt effektivitet.

9. Kap. 9 Styring, roller og ansvar i videregående opplæring

Utvalget mener at det er behov for å forsterke samarbeidet mellom utdanningsmyndigheter, Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY) og faglige råd. Utvalget foreslår at yrkesopplæringsnemndene (y-nemndene) i fylkene skal ha kompetanse til å gi innstilling om dimensjonering av skoletilbudet til politisk behandling. Utvalget ønsker også å styrke samarbeidet mellom de faglige rådene og fylkeskommunen. Fylkeskommunen må ta et større ansvar for å hjelpe elever å finne læreplass og å følge opp lærlingen gjennom læretiden. Utvalget fremhever opplæringskontorene rolle og arbeid som sentrale i lærlingordningen.

BNL støtter utvalgets beskrivelse av behovet for å forsterke samarbeidet mellom arbeidslivets parter og myndighetene. Trepertssamarbeidet er avgjørende for en god yrkesfagutdanning.

BNL mener at y-nemnden må ha en reell påvirkning på dimensjoneringen i fylkeskommunene. Yrkesopplæringsnemndene skal være fylkeskommunenes viktigste politiske redskap for utvikling av fag- og yrkesopplæringen. I 2007 ble opplæringsloven endret slik at ansvaret for flere av y-nemndenes oppgaver ble overført til fylkeskommunene. Bakgrunnen var å presisere og tydeliggjøre det helhetlige ansvaret som fylkeskommunene har for videregående opplæring. Dette innebar at ansvaret for dimensjonering av utdanningstilbudet gikk ut av yrkesopplæringsnemndenes mandat, jf. opplæringsloven § 12-4. Dette har etter BNLs oppfatning vært svært uheldig. For å sikre en god dimensjonering i tråd med arbeidslivets behov for kompetanse, er det avgjørende at y-nemndenes råd tillegges avgjørende innflytelse.

BNL mener at y-nemndene skal ha kompetanse og plikt til å gi innstilling om dimensjonering av skoletilbudet og dimensjoneringsbehovet til politisk behandling i fylkestinget, samt lokalisering av utdanningstilbud i fylket. Fylkesadministrasjonen må ha plikt til å bistå i saksfremstillingen. BNL mener at dette vil sikre en dimensjonering etter arbeidslivets behov for kompetanse og tilgangen på læreplasser.

Y-nemndens medlemmer er partene i arbeidslivet og andre relevante organisasjoner. Arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene må ha flertall i nemnden.

BNL støtter at fylkeskommunen får et økt ansvar for å hjelpe elever å finne læreplass og å følge opp lærlingene gjennom læretiden. Samtidig er det viktig at lærebedriftene følger opp lærlingene tettere for å sikre at de er godt kvalifisert for opplæringen. I de bedriftene som er tilknyttet et opplæringskontor, har også opplæringskontoret ansvar for å følge opp lærlingene og sikre at de får opplæring i henhold til læreplanen. Her viser vi til vårt høringssvar på opplæringslovutvalget vedr. opplæringskontorenes rolle.

Vennlig hilsen
Byggenæringens Landsforening

Jørgen Leegaard (sign)
Direktør samfunnspolitikk